

hogy Kun Béla, a népbiztos — ha már kommün alatti barátkozást nem tudott ket-
tejük között, őszinte fájdmárára, kisütni — legalább diákkorában volt „jó barátja“
Adynak. NB. Ady VIII., Kun Béla I. osztályú gimnázista volt Zilahon 1895/6-ban.
Ahogy a VIII. osztályú gimnázista barátkozik az I. osztályúval, a 18 éves a 10
évessel — ezt Bartha József hosszú és érdemes tanári pályáján bizonyára tapasztalhatta!
Kaposy Lucián kollegám viszont ugyancsak az én könyvemből [!] veszi
az adatot ahhoz az állításhoz, hogy a Léda-szerelem azért oly tartós, mert anyagi
érdekek fűzték Adyt Lédához. — Vajjon mit szólnak a tanár urak diákjai, ha vé-
letlenül kezükbe kerül egy Ady-életrajz s abban a példányban az idézett adatok,
megállapítások hiányzani fognak? . . .) Mondom, e harcos szektával nem szállok
perbe. Egyebek között már csak az Ady Endre érdekében sem. Hiszen lassanként
úgy elhatárolódnak az Ady-méltánylók, hogy pénzért kell megvenni az ellen-
zéket. Pedig vita, szó, harc csak addig lesz Ady körül, míg az ő mérges ellen-
felei élnek. Az Úristen már csak ezért is éltesse őket sokáig!

(Debrecen.)

Ady Lajos.

FRANCIA SPIRITUALIZMUS.)

Az 1871-i nagy sedani katasztrófa a franciákat általános önvizsgálatra
készítette. Esmélkedésük sok tekintetben azzal a megállapítással végződött, hogy
a gyászos vereséget nem annyira a német szellem felsőbbrendűsége idézte elő,
mint inkább azok a különleges német szellemi sajátságok, melyeket a francia nép,
a maga élénk vérmérsékletével, merész és lendületes gondolkodásával, transscen-
dens irányzatával teljesen figyelmen kívül hagyott és nem termelt ki magában.
A matematikát, a fizikát, kémiát a franciák mindig saját nemzeti tudományuknak
tekintették; a nagy felidézéseket és kiváló elméket a 17. század óta az ő nemzeti
zsenijük szülte e tudományoknak; s ime a 19. században sajátos látványnak va-
gyunk tanúi: a franciák kitalálják, — a németek pedig felhasználják az eszméket.
„A világháború előtt, — mondja a francia nemzeti gondolat egyik szövívője²⁾ —
egyedül Németország szervezte meg a tudományt . . . El kell ismernünk, hogy
egyedül a németek csináltak a tudományból egy egységes, pozitív imponáló egé-
szet, gondos fegyelemmel, és szüntelenül tökéletesített módszerekkel. Más népek
nyugodtan éltek ezalatt előitéleteikben, s hagyták a felfedező szellemeket a maguk
elszigeteltségében dolgozni, amatőrök gyanánt, — engedték, hogy tisztán sugal-
tataikat követve, mint művészek éljenek, gyakran nagyon is csekély anyagi esz-
közökre támaszkodva“.

. . . Németországban húsz szakavatott feltaláló dolgozott azalatt természet-
tudományos-technikai téren, míg Franciaországban: egy; — az ipari vállalatok
szívesen bocsájtottak rendelkezésükre anyagi eszközöket, mert tudták, hogy a
befektetett tőke a gyári termelés tökéletesítése folytán sokszorososan megtérül; —
s a német tudomány ott, ahol a franciáknál egy-egy elárvult tudós kutatta lelkesen
a természet titkait, a tudósokat csoportokba gyűjtötte, vezető tudósok köré gyü-
lekező munkatársak együttműködése pedig megsokszorozta az átvett eszmék

¹⁾ Bevezetés a szerző nagyobb munkájához: „A jelenkori francia lélektan vezető eszméi.“

²⁾ I. H. Rosny (ainé): *L' aube du futur*. Ed. G. Crès. Paris 1917 65. s. kk. II.

rendszeresítését, részletezését és gyakorlati alkalmazását. Így, az egész nép összes erőinek csodásan rendszeres szervezésével, a németek valóban vezető szerepre és nagy tekintélyre tettek szert versenytársaik előtt. S a tömegek, népek szemében a siker a presztizs titka. E sikerek okozták, hogy mindaz, ami Németországból származott, divatosná lett: akár az anyagi, akár a szellemi kultúra terén.³⁾ A francia tudomány, így a pszichológia is, minden hazafias tiltakozás ellenére, erősen a német kutató módszerek hatása alá került s ha a mai Sorbonne-t összehasonlítjuk a 19. század első felének egyetemével, a „Bohème“-kor szellemi arculatával, azt találjuk, hogy általában sokkal közelebb áll a német egyetemekhez, mint az 1871 előtti Sorbonne-hoz. Nem tagadják ugyan a hazafias visszahatás jelenkori elmélkedői, hogy a francia szellem minden tudományos szellemi mozgalmon vagy terméken feltétlenül rajta hagyja félreismerhetetlen bélyegét; így pl. a pszichológiai irodalmon s kutatásokon is; mégis a fődolog az, hogy a francia tudományos gondolkodás mélyen és határozottan orientálódott a német tudományosság felé, éppen abban az időben, mikor a lélektan, mint külön tudomány kialakult s mikor a pszichológusok hosszú időre meghatározták e tudomány fejlődésének útjait.

Amily mély és tartós volt azonban az idegen hatás, éppoly élénk a jelen pillanatban a francia szellem visszahatása is. Amit azelőtt idegen kezekbe juttatott a nemzeti nemtörődömség, — azt most itthon akarják felismerni, értékelni, hasznosítani. A nagy győzelem mámorá; a vezetőktől tudatosan táplált németellenes hangulat s a világszerte szertelenül megnőtt nacionalizmus szintén hozzájárulnak ahhoz a mozgalomhoz, mely mindent: tudományt, technikát, művelődést *autochton* módon akar megteremteni vagy újjáteremteni. „Eddig a németek és angolok tanítványai és kiszolgálói voltunk; csináljunk most tudományt és kultúrát magunkból és a magunk képére és hasonlatosságára!“... A mai nemzedék tudományos irányzata ezen jelszó hatása alatt áll. Nem vizsgálhatjuk meg e helyen azt a kérdést, nincs-e ártalmára az ilyen tudomány-nacionalizmus a valódi igazságkutatásnak és haladásnak, mely csak a nemzetek közös munkája lehet s mely nem ignorálhatja saját kára nélkül más nemzetek kulturáját, tudományos eredményeit. A tudomány, ha vegyül is belé nemzeti szellem, abban, ami értékeset és maradandót alkot, szükségképpen nemzetközi jelentőséget nyer. A „tudomány-nacionalizmust“ az emberi szellem örök törvényei okvetlenül tudomány-internacionalizmussá értékelik át.

Mikor tehát e helyen a *francia lélektan* irányairól szólnunk, akkor azt a fentebb mondottak értelmében azzal a kettős céllal tesszük, hogy egyrészt rámutassunk azokra a sajátos, jellegzetes vonásokra, melyeket a francia szellem akár öntudatos nacionalizmusával, akár öntudatlanul hozzáad a közös nagy lélektani kutatómunka üzeméhez; — másrészt, hogy kiemeljük belőle azt, ami maradandó értékű, akár mint szempont, akár mint eredmény s melyet a magyar lélektani tudományosság is haszonnal tehet hozzá eddig gyűjtött értékes tőkéjéhez.

De a fentebbi, pesszimiztikus szempontot egy optimista hozzáadással is ki kell még egészítenünk, ha a francia tudománynak és különösen a francia lélektan-nak *tárgyilag*os képéhez el akarunk jutni. Aki a francia tudományos lélektan történetét figyelemmel kíséri körülbelül 70—80 évi fejlődésében, annak arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy ez a tudományos mozgalom bármennyire hasonlít is módszereiben és eredményeiben a német pszichológia egykorú képéhez, valójában tőle különböző és teljesen *önálló fejlődés* medrében halad. Azzal a sajátosságos tüne-

³⁾ V. ö. Sarolea: *Le réveil de la France*. G. Crés, 1916, s k. l.

ménnyel állunk itt szemben, hogy két nagy egyidejű és rokonjellegű fejlődést, hasonlóságuk miatt sokan egymásból eredőnek hajlandók tartani. Pedig a valószínű fejlődések elemzése másra tanít: a történelem filozófiája is arra inti az elmélkedőket, hogy egyes kultúrák belső hasonlósága még egyáltalában nem jelentheti egyiknek a másikból való fejlődését és levezethetőségét. Tudományos lélektanuk megalapozásában és kifejlesztésében a franciák méltán dicsekedhetnek önállósággal; az csak szerencsés eset — és az egyetemes tudomány végső szempontjai szerint nagy szükségesség is, — ha eredményeik más nemzetek tudományos eredményeivel a végső vonalakban összetalálkoznak. A francia tudományos lélektan megalapítása (a „tudományos” szót a filozófiai gondolkodástól elütő értelemben véve) Ribot-val kezdődik (1870 körül) s az ú. n. párisi iskolán (Binet, Dumas, Piéron, Pierre Janet) keresztül a filozófiai lélektanba (Bergson) torkollik; és kezdőpontján is, meg ezeken az állomásokon keresztül is mindig végig határozottan elkülönül mind a német pszichofiziológiai, mind az angol asszociációs irányzattól. Ezt részint a biológiai s patológiai módszerek alkalmazásának elvi súlsúlyában, részint az egyéniség gondolatának hangsúlyozásában, végül pedig — a megalapító Ribot-val ellentétesen, — egy önálló lelki élet gondolatának következetes érvényesítésében találja magyarázatát. A módszer kérdésében a legújabb idők (Piéron, Pierre Janet) azóta megint fordulatot hoztak: a francia pszichológusok nagyrésze erősen az angol „viselkedéstan” (behaviorizmus) módszereinek uralma alá jutott; ez az állapot azonban egyelőre még csak krízist jelent s nem tekinthető végleges megállapodásnak. Ha Ribot lélektani vizsgálataiban nyomon követjük a módszer kérdésének folytonosan változó hullámzását, könnyen oda következtethetünk, hogy a mai francia pszichológia ugyanily kritikus időszakot él át, melyet az eszmék tisztulásának és szintézisének korszaka fog követni. Másik jellegzetes és eredeti vonása a jelenkori francia lélektan történeti fejlődésének, hogy a lelki élet tisztán fiziológiai magyarázatát (Ribot) hamarosan felváltja az önálló lelki életnek (synthèse mentale) az emberi *egyéniségben* csúcsosodó elmélete, mely legelőször az angol asszociációs fellogástól különül el, de egyúttal a német pszichofizika (Wundt, a lipcei iskola) „személytelen” lélektanával is szembehelyezkedik s ez utóbbi értelmezést természetlenül találja a lelki élet sajátosságának megmagyarázására. Így nagy vonásokban előtűnik áll az a *külön* francia lélektan, melynek jellegzetes kifejezői a jelen pillanatban Dumas, Piéron, Janet, Bergson s melyről elhamarkodott ítélet volna azt mondani, hogy nem egyéb, mint más, idegen lélektanok (német, angol) átszűrődése a francia szellem területére.

A tudomány, a szigorú szakkutatás sohasem állapodhatik meg azonban az emberi szellemben a saját határainál. A természettudomány természetfilozófiára vezet, — a nyelvtudomány egy általános nyelvfilozófiához, — a művészetek tudományos kutatása ellenállhatatlanul egy filozófiai esztétikához vezet el azt a kutatót, kiből szerencsésen hiányzik egy szaktudomány körébe zárkozó szellemi egoizmus. S ha egyes kutatók, esetlegesen nagy szellemi lemondás árán el is zárkoznak saját módszeres kutatásaik végső filozófiai alapjainak vizsgálása elől (mint pl. a francia jelenkori lélektani kutatók között H. Piéron), a társadalmi munkafelosztás és a szellemi élet kollektív szerveződése szükségképen megtalálja azokat a filozófusokat is, kik az egyes szakkutatások „végső szavát”, azaz filozófiai értelmét vannak hivatva kijelenteni. A mai francia szakpszichológusok fölé ilyen értelemben emelkedik Bergson, ki a „lelki energiában”

találja meg azt az átfogó gondolatot, mely a lelki élet egészét van hivatva egységes filozófiával megmagyarázni. Ez a tekintélyes bölcselelő, ki egyébként a lélektanon túl egy tiszta *spiritualizmus* metafizikájához jutott el, óriási hatással van nemcsak a jelenkori francia lélektan sorsára, hanem az egész francia ifjúság élet-felfogására s világnézetére is. Spiritualizmusa, mint lélektani magyarázat, Pierre Janet elméletét váltotta fel, mely a reális életműködés (*fonction du réel*) és a tudattalan lelki élet automatikus működésének egységes összetevődéséből értelmezte az emberi egyéniséget. Egy fokkal magasabbra hágva, Bergson az egész lelki élet minden rétegének spontán spiritualizmusát hirdeti.

(Páris.)

Várkonyi Hildebrand.

NEW-YORK KERESZTMETSZETE.

Egy fiatal amerikai író ír egy úgynevezett regényt, amely rövid néhány hónap alatt eljut a milliós példányszámokig, ami különösen nagy sikernek számít Amerikában, ahol legszívesebben nem könyvet, hanem újságot és *magazint* olvasnak az emberek. A könyv szerzője John *Dos Passos*, könyvének címe *Manhattan Transfer*. Magyar fordítása most jelent meg *Nagyváros* címmel. Az utóbbit még csak a kirakatban láttam és így nem tudom, hogy miként tudta az eredeti regény amerikanizmusait visszaadni.

Egészen a legutolsó időkig nálunk a modern amerikai irodalmat a nagyközönséggel való vonatkozásban jóformán csak Mark Twain képviselte. Amerika, amely rekordszámokkal tüntetett a gazdasági életben, ha irodalomról, tudományról és művészetéről volt szó, messze elmaradt Európa mögött. Ezek az imponderabiliák, melyeket mi ősdi európaiak szeretünk a magasabb élet lényeges részének tekinteni, odaát importcikkeknek számítottak, melyeket úgy vásároltak, mint ahogy hosszabb-rövidebb időre átszippantanak a dollárok hazájába minden kiváló tenoristát, minden hírne vergődött zongora-virtuózt, de főleg minden film-színészt, aki a hollywoodi méntékeknek megfelel.

Nem tehetek róla, de valahányszor amerikai kulturáról van szó, nem tudok egy nagyon ragyogó, de nagyon nyomasztó kép alól szabadulni, amely ma is, majd húsz esztendő elteltével, minden részletével együtt kitörőhatalenül él az emlékezetemben. New-Yorkban egy barátomnál láttam először Wells egyik akkoriban megjelent könyvének amerikai kiadását. Főleg az illusztrációk kedvéért, melyek az angol kiadásból hiányoztak, kedvem támadt, hogy a könyvet megvegyem. A Broadwayn benyitottam egy olyan fényes könyvesboltba, aminőt mi még hírből sem ismerünk. Néger szolgál az ajtóban, diplomata-képű segédek a pultok mögött, ragyogó tükrök, trónszékhez hasonló pénztár, melyhez sürgöny-drótokon futnak be a számlák az egyes elárusító helyekről. Odaállok az első pult elé és anélkül, hogy széttekintnék, bemondom a segédnek az óhajtott könyv címét. A segéd meghajtja magát és megkérdezi:

— Mennyibe kerül az a könyv?

— Azt önnek kell tudni.

A segéd magyarázólag mutat végig karjával a helyiségen:

— Kérem, mi árak szerint vagyunk berendezve.